

ДА ЛИ ЈЕ ЊЕГОШЕВ ГОРСКИ ВИЈЕНАЦ ТВРД ОРАХ ЗА СРЕДЊОШКОЛЦЕ?

Зезброј пута је поновљено да су све ријечи потрошене, а вјероватно је много више пута казано како ријеч има невјероватну моћ да и најобичнијој појави из живота прида значај и учини је вреднијом. Снага језика можда и јесте потрошена, ријечима се људи разбацују, плагирају, остаје нам збирка фраза. Ни саучешће ни хвалу да нас не изричемо вјерујући у њихову снагу и искреност. Ипак, то није толико до ријечи колико до испразности и истрошености оног ко је изговара. И обрнуто: ријечи „вода” и „лијепа” звуче обично, неузвишено. Али, кад је патријарх Павле описивао једно своје путовање, поменуо је и неко мјесто на коме је волио да се одмори и напије „лепе воде”. Нама који то замислимо, док слушамо изречено, та вода чини се најчистијом, најпиткијом, рајском водом. Ваљало би се данас, уз подсећање на снагу Његошевог дјела, задржати и на тој двострукости језика, на моћи и немоћи ријечи, која упућује на моћ и немоћ човјека или још конкретније, на моћ и немоћ нас који у учioniци препознајемо оба својства.

Разговору који свакодневно водим са стотинак гимназијалаца на часовима српског језика и књижевности увијек пријети опасност да дјелује банално, да не значи много, али постоји и избављујућа претпоставка да ће оно о чему причамо погодити у срце ствари и понијети у некој чудној хемијској реакцији пјену, јаку концентрацију значења, која ће постепено обухватати ученичку пажњу, увјеравајући како ријеч није само знак, слика, него је и еликсир, супстрат који натапа људски ум, чинећи га проходним за моћну бујицу идеја, ма колико је заматак дјеловао нејако.

Управо Његошево дјело у учioniци тражи испитивање пута којим ће проћи бујица, проходећи вијекове, путујући од 1847. године, досежући до обале разумљивог у нашем времену. Његошеве ријечи из *Горског вијенца* доспијевају тако до умова дјевојака и младића који имају потребу, наметнуту из супкултурне реалности, да свакодневно живе у илузији журке непрестане. И баш на том мјесту, у таквом једном уму ваља развити ријеч, натопити синапсе и провести идеју да засија, јер то најприје

и неће бити искра, луча, него неонска, њему примамљива свјетлост под којом се разазнају обриси како оног прошлог, тако и савременог свијета, а тек онда ће се пројавити као извиискра, луча, муња која се са другом среће у висини. А то није лако. Ни Његошевој ријечи, уморној од пута кроз вијекове, ни мени, ни овим затеченим младим људима који не знају зашто то њихове домалочашње потребе неко проглашава испразним. Тако је и на моје питање да ли је *Горски вијенац* тврд орах за гимназијалца, постављено у пригодном разговору са ђацима, могуће одговорити са – да. Додуше, ниједан методичар ми не би допустио ову реченичну конструкцију, јер изнуђује поједностављен, несадржајан одговор – да или не. Ипак, моје питање је тек иницијално, њиме се опипава поменута граница разумијевања, мјесто њене пропусности, гдје еликсир пролази а гдје се задржава. И то је вјероватно познато сваком ко је покушао са шеснаестогодишњацима тумачити макар један стих из *Горског вијенца*.

Помисао да је ово дјело непроходно ученицима у другом разреду гимназије није ми страна, али сам, након анализе, била увјерена да сам им помогла, да нема много недоумица у најбитнијим сегментима који су анализом обухваћени, а то су: друштвено-историјски контекст, питање жанровског одређења, композиција, садејство естетских и идејних врхова, комплексност лика Владике Данила, трагика женских ликова, фолклорни, етнографски садржаји, хумор, сујевјерје и вјера, симболика, и др. Ученицима су унапријед давани истраживачки задаци, а за сваки од часова лектире добијали су могућност да есејистички обраде неке од додатно обликованих тема. Ипак, да бих себи објаснила поражавајући резултат упитника датог на крају полугодишта, кад су се ученици изјаснили да им је управо Његошево дјело најтеже за читање и анализу, било ми је потребно да се вратим у вријеме сопственог мучења са архаизмима, са мрежом обичаја и навика који су ми некад били страни и које сам тешко реконструисала. Питала сам се шта ми је помогло. Како сам од флуида саградила бедем са кога се види као са Ловћена? И нисам успјела доћи до сликовнице у којој би све било појашњено, помоћу које би свануло у свијести. И немогуће је. То и није био тренутак, то је било трајање и коначење „сном тешкијем” успаване мисли све до деведесетих година 20. вијека, и трагичног сусрета са језовитим пејзажима сличним оним из Његошевих стихова:

„Вражја сила одсвуд оклопила;
Да је игђе брата у свијету,
Да пожали ка да би и помога.
Помрчина нада мном царује,
Мјесец ми је сунце заступио...”

а одатле, вјерујем, кренуло је и освјешћење. Такво препознавање смисла *Горског вијенца* не желим никоме а камоли својим ученицима. Шта онда преостаје? Да ли је баријеру, неразумијевање, довољно оправдати архаизмом? Уз подсјећање како је 1847. година у којој се књижевни језик тек ствара, кад није прошао све фазе нормирања, те да ни савремени угледни научници нису увијек сагласни у дескрипцији стања језика Вуковог и Његошевог доба (на примјер, професор Маројевић и даље настоји доказати какав облик има рефлекс *јаша* у Његошевим спјевовима), може се ученицима Његошев језик представити и као први функционални, књижевни стил у новом, вуковском руху. Његови јунаци, као у сваком другом дјелу, и употребом језика могу да се карактеришу, па се може упоредити рјечник Владике Данила и Игумана Стефана, или показати да је јасна разлика између говорника Црногораца и оних из супротстављеног табора.

Дакле, олакшање долази са признањем да је језик *Горског вијенца* и даље изазов науци, да се опире и бољим познаваоцима од нас. То нас, међутим, не смије удаљити од настојања да се дјелу приближимо и да га прихватимо. Уз такав труд проналажења другачијег пута, не изостаје ни питање може ли Његош човјеку 21. вијека открити шта је дужност, шта је диктат достојанства? И напokon, смије ли се то данас? Са сваким стихом *Горског вијенца* открива се понека замка за данашњег човјека који, улијежући се под политичком и сваком другом коректношћу, заваара себе да је изашавши из 19. вијека искорачио на чвршће тло гдје се не поставља питање шта се мора, бар не онако како је одговарао „међу свима као да је сам” Владика Данило: „Треба служит чести и имену”.

Данас се може окренути, побјећи, порећи, зажмирити, продати, предати, али без те дилеме није ни Његош, јер да је нема – не би било ни *Горског вијенца*. По томе нам је близак и човјек Његошевог времена. Шта нас онда још дијели?

Ђаци су у образложењу одговора навели да није непроходна само лексика, нису схватили ни обичаје, ни поводе дјелања ни реакције људи. На путу читања увијек им је био потребан водич с рјечником у руци, а

тек током обраде дјела опипавали су и слутили оно што је од њих тражено амбициозним истраживачким задацима уз читање. Али ту смо опет на почетку, украј језика – требало би допустити да архаичну ријеч прати парњак из савременог језика једнако јак да понесе и чојство. А које то нове ријечи могу кад не могу ни њихови говорници? И како то могу поднијети плећа поменутих са журке непрестане, кад нису могла обдржати ни плећа старијих? Требало би наћи такве ријечи у новом рјечнику, наћи такву струју у мору нашег језика да плимом понесе и до обале разумијевања доплави бар парче значења, патрљак, који би, као остатак, Његошеви јунаци отђушнули међу одбачене кости с ручка, а ми, кад немамо и не можемо боље, да га нотамо, одгонетамо као што се судбина чита с плећке бравчета. Јер, само толико и можемо, мање него што се у најцрњој од свих ноћи чинило Владици Данилу. За те снажне ријечи ми немамо синониме у савремености, као што ни јунацима нема сличних. На шта још можемо рачунати спрам оног осјећања беспомоћности по коме смо помало налик на Владику Данила? И њему је неко припомогао. И није случајно на самом крају *Горског вијенца* мјесто додијељено Игуману Стефану, све у дјелу водило је њему, његовом благослову, разложности и истини, а ни његове ријечи нису непреводиве, имамо разлога да му вјерујемо, његовим сјединама и познању живота, сита и решета, иако и он сам поставља питање без кога нема ни философије ни умјетности: „Што је човјек? А мора бит човјек?”

Ако и немамо поуздане примјере чојства у савремености, онда Његошево дјело остаје извориште одакле спознајемо мјеру достојанства. Дјелује као поход по беспоретку који служи, вјерујемо, нечем вишем, само што се и поменуте сумње чине озбиљном пријетњом самопоуздању наставника – али, као онај Његошев кам, његово дјело очајава чекајући искру. Са сваком генерацијом у школу улазе и они у којима спава пламен. Пред таквим редом заробљених луча један наставник можда има „мало рука” и малену снагу, али му одлакне кад осјети колање енергије из које се оживљава идеја *Горског вијенца* – непрестано, трајно кружење које и није нити је икад било „истрага” него увијек и изнад свега оснажење и животворење.